

Pagesia(es) i paisatges

El paisatge es l'expressió de la història natural i de la història social d'un territori. Les visions clàssiques insistien en la separació de la natura i la societat, del "natural" i l'"artificial", actualment aquesta formulació tendria a quedar superada per la consideració que la societat i les persones que la conformen no estarien fora del sistema natura sino que en formariem part.

En el cas dels territoris catalans, una primera constatació pel que fa a les característiques paisatgístiques i territorials, es la remarcable diversitat. Una diversitat que ve determinada pels factors latitudinals de clara adscripció biogeogràfica mediterrània un 70% de la superfície, tot i tenir un 20% del territori de corologia centre-europea i un 5% borealpinà. Tanmateix la fesomia, la dinàmica dels paisatges i la biodiversitat, responen també als factors humans a les formes com ha evolucionat la població, com aquesta s'ha distribuït en el territori, les formes de propietat i de producció, els usos, la cosmovisió, etc.

Per situació biogeogràfica, si als nostres territoris, sols hi actuessin les forces inductores de caràcter biofísic, es a dir sense presència humana, el paisatge donaria majoritàriament boscos de manera generalitzada, llevat de la franja litoral, els ambients deltaics i estuàrics, els secans de les terres ponentines, els paisatges encinglerats i els gespets i roquissars de l'alta muntanya.

La paulatina ocupació humana del territori, ha portat associada una transformació continuada d'aquest, i ho hem de dir sense escarafalls, sobretot que ens allunyin d'alguns dels discursos circulants, crítics en tot allò que soni a humà, situant l'"intocabilitat" dels paisatges com l'ideal òptim. Atenció amb aital posicionament, prou extès en alguns sectors, no tots, del conservacionisme, unes posicions, que sense tenir-ne consciència, situen tota activitat humana en el planeta com una pertorbació, uns posicionaments cada vegada mes creixents, que com cita Stavrakakis, poden derivar cap a unes posicions completament asocials, i que alguns autors hi veuen la gènesi de futures ideologies d'extrema dreta.

Altra cosa es el necessari reconeixement de la crisi ambiental actual que ens assota, un crisi descrita com civilitzatòria, es a dir que no afecta a un model de civilització determinada sino que ho fa de manera transversal a tots les societats planetàries, de forma i en intensitats diferents. Una crisi que sols es superable des de noves formulacions amb les formes de relació i apropiació de les societats post industrials amb l'entorn. La via cap aquesta superació es completament difusa, es parla del necessari desenvolupament sostenible, entenent aquest com aquell desenvolupament que cobrint les necessitats actuals, no posi en perill les generacions futures i usant els recursos i coneixements actuals per tal de fer possible la continuïtat de les generacions futures des de l'equitat i la seguretat ambiental.

Crisi, territori i pagesia

El món de la pagesia mes enllà de la seva significància cultural expressada de múltiples maneres: arquitectònicament, antropològicament i socialment, ha estat determinant com a constructora de paisatges, doncs cada mas amb la seva activitat ha modelat i acomodant el seu entorn, a les seves necessitat productives, i ho ha fet de manera amable, car de no fer-ho així el seu sistema productiu fracassaria.

Heus ací doncs com l'excelsitud del paisatge del país –dels mes alts d'Europa-, expressat per la diversitat de sistemes i organismes, en una part molt important es un conseqüència de l'activitat pagesa. Aquest es un primer reconeixement que la societat post industrial, li hauria de retre, altrament caldria precisar que no podem parlar d'una cultura pagesa en general, car sovint de manera reduccionista s'insiteix amb la pagesia com una única forma d'activitat productiva del sector primari.

Com a mínim i amb matissos es pot parlar de tres sectors dintre del primari: el **primari -primari-** que es refereix al món forestal, el **primari -secundari-** que seria el món ramader i el **-primari terciari-**, que el formaria el món agrícola pròpiament, cada u amb una formes de producció, culturals i d'expressió en el territori ben diferenciats, tot i no ser del tot estrany que en alguns sectors del país la pagesia, especialment la de muntanya, pot participar del tres mons en formes i intensitats diferents, ens referim al masos d'activitat agrosilvopastoral.

El **sector primari- primari-** es caracteritza per unes formes d'apropiació directe, de la producció mes primària del sistema, sens afegitò humà, es tracta de la retirada directa de la matèria sense inversió humana prèvia de temps i d'energia, dit d'una altra manera, sensel llaurar, ni sembrar, ni afemar, es a dir, la retirada de la fusta, la llenya, el carbó, el fruits i la caça realitzats de manera directe

. Les pràctiques de bosc requereixen d'unes tècniques i unes formes de relació, que no tenen res a veure amb les que han d'aplicar el agricultors o els pastors i ramaders. A bosc l'apropiació directe ha fornir unes formes culturals, carateritzades pel seu caracter directe, fortament primari, al marge dels propietaris, el treballadors de bosc, son d'una naturalesa excepcionalment rude, amb unes caracteristiques físiques aptes per suportar la duresa d'un treball a l'intemperie, que el podia mantenir allunyats de la familia i de l'entorn social de la vila o el mas, durant setmanes, confinats a viure a les bosquíries, amb l'única infraestructura que disposaven: la barraca de carboner, una petita construcció feta amb brancada, amb una coberta de ginestell o falguera, un tipus de construcció fungible de la qual no en quedàven restes al cap de pocs anys d'bandonar-la. Una construcció altrament que l'escriptor gironí Prudenci Bertrana – únic enaltidor de les virtuts bosqueroles- els hi veia totes les gràcies, arribant-les a considerar “autèntiques catedrals”, pel recolliment que fornien

. El criteris de gestió del bosc determinats pel propietari, en funció de la demanda del mercat i aplicats pels bosquerols i carboners, mitjaçant les aclarides, estassades i els torns de tallada, han estat determinants per entendre l'actual composició forma, estructura i fins i tot la dinàmica del boscos actuals,. Per a posar un exemple, si en l'actualitat els arbres dels nostres boscos majoritàriament, no superen el 12 o 15 metres d'alçaria, el seu perímetre generalment no passa de 60-80 cm., i l'edat en general es d'uns setanta anys, l'explicació no la trobarem en l'ecologia del bosc sino en la socioecologia, car com es veu la dimensió cultural es tant notòria com ho és la biològica, per aquest raó podem parlar de l'hibridesa del sistema.

El **sector primari -secundari-**, conformat pel l'activitat ramadera, presenta caracteristeques diferents en funció del grau d'especialització. Una primera divisòria l'estableix el caràcter intensiu o extensiu de la seva pràctica, en funció de l'un o de l'altra es donaran expressions diferents en els paisatges, en el primer cas sigui quin

sigui l'animal estabulat, la seva demanda tròfica es satisfarà majoritàriament amb la producció de farratges, amb la consegüent ocupació de superfícies de conreus, que també variarà en funció de les característiques de la planta conreuada, sobretot amb dos models: regadiu o secà, doncs en funció del nombre de camps i de la tipologia de conreu, la superfície ocupada serà diferent, i el paisatge resultant un altre.

En les formes extensives, representades pel sector equí, vaquí, caprí i oví, per ordre d'intensitat de menys a més, la seva pràctica es essencial per a entendre els paisatges pradencs del país, particularment a les terres de la muntanya mitjana fins l'alta muntanya. Unes pràctiques que en part serien les responsables del manteniment d'una de les tipologies de paisatge més ben valorades socialment, amb una biodiversitat faunística i vegetal remarcables. La retirada de aquestes pràctiques, per al pròpia resiliència dels sistemes, representa un inequívoca pèrdua de la qualitat ambiental de l'espai on es produeix, car condueix a un inexorable homogenització del paisatge.

No cal dir que culturalment les formes de vida de les societats ramaderes i sobretot pastorils són ben particulars, com ens ho demostra l'extensa literatura costumista de Joan Amades, Violant i Simorra, Joan Lluís, Salvador Vilarrasa, etc.

Finalment **el primari –terciari-** referit a l'agricultura pròpiament, encara mostra molta més variança, doncs en funció de la seva naturalesa ja sigui intensiva o extensiva, de secà o de regadiu, tindrà una expressió territorial ben diferent. Actualment una pàgina dels secans segarrencs per posar un exemple, necessita una unitat superficial de producció mínima d'unes 50 has. Mentre un hortà del Mareme, opera en una superfície d'unes tres hectàrees.

No cal dir que aquest sector productiu ha tingut un paper clau paisatgísticament i culturament, expressat amb les construccions, algunes d'elles d'arquitectura solemne, a vegades rústega, sempre acumulatives de tipologies arquitectòniques, expressant les etapes de bonança econòmic de la família, el moment estilístic, i tanmateix el seu entorn, el mas i la seva gent: constructors, modeladors i mantenidors de paisatges, convertint aquests de feréstecs a amables, en forma de grans espais oberts o bé formes escalonades de feixes, suportades per parets seques a les que se'ls reconeix el paper clau per el manteniment de la biodiversitat.

Una biodiversitat que s'ha d'entendre no com un món de curiositats biològiques, destinades al gaudi dels "aficionats" a la "natura", sino com un indicador de qualitat ambiental, del territori i del país.

I una cultura pagesa, a la que em d'agrair entre moltes d'altres coses, la seva excepcional contribució a la qualitat paisatgística del país.

Dr. Martí Boada

Baix Montseny, 28 de febrer del 2010